

Out of Art – actuele outsider art/contemporary outsider art

Judith Borst

Op 28 maart 2005 krijgen mijn collega en ik een raadselachtige, handgeschreven brief in handen. De enveloppe bevat naast de brief ook nog enkele verknipte dunne papiertjes, vol getekend met rode ballpoint. Judith Borst verzoekt ons haar tekeningen te verkopen en vraagt of ze een expositie mag houden in Galerie De Kaai. Ze vergeet te melden waar wij haar kunnen bereiken. Dat prikkelt onze nieuwsgierigheid. Wie is deze vrouw? Wat beweegt haar met ons contact te zoeken? Liefst achttien brieven ontvangen we, voordat we haar voor het eerst ontmoeten.

De brieven

“Beste Eigenaar en collega’s, Wanneer is er een mogelijkheid om mijn tekenwerkjes en houtsnijwerkjes te komen brengen. Het is voor een expositie. Is dat mogelijk, het is te hopen van wel. Alvast eerste kleine tekenwerkjes die zijn getekend met rode balpen. Die kosten 5 Euro per stuk. Bewaren jullie deze brief goed?” aldus de aanhef van de eerste brief. Aan de bovenkant van de enveloppe staat “belangrijk”.

Twee weken later volgt een tweede brief, iets dwingender van toon. Op de bovenkant van de enveloppe staat “wel belangrijk”, nog eens omcirkeld met dikke ballpoint. Judith schrijft “Helaas mag ik mijn mobiel niet naar mijn werk meenemen. Wat vervelend. Op den duur kan ik helemaal niet in contact komen met jullie”.

Anderhalf jaar lang ontvangen we nog vele brieven. Iedere keer openen we ze met grote belangstelling. Onze aandacht gaat vooral uit naar de kleine rode tekeningen waarvan we inmiddels een hele verzameling hebben. De tekeningen lijken op droedels, krabbels die mensen gedachteloos maken tijdens een telefoongesprek of een vergadering. Ze zijn getekend op gebruikt papier, bijvoorbeeld op de achterkant van een kalender, op een kassabon of op een visitekaartje. Sommige bevatten teksten, zoals “in 2007 heb ik een nieuw paspoort nodig” of “voor de verkoop”.

Uiteindelijk ontdekken we in de zoveelste brief een adres en een gsm nummer, compleet met de instructie “Bellen jullie mij op donderdagmiddag de 28ste rond kwart voor een dan ben ik toch vrij. PS Om half vijf gaat mijn mobiel uit omdat ik dan op mijn fiets zit”. Tevergeefs proberen we contact te maken. Onze nieuwsgierigheid wordt op de proef gesteld totdat we eindelijk een brief ontvangen met behalve de gebruikelijke tekeningen, ook een vast telefoonnummer. We nodigen haar meteen uit voor een ontmoeting.

De ontmoeting

Judith Borst blijkt een kleine, vriendelijke vrouw van middelbare leeftijd te zijn. Het meest in het oog springt haar bescheidenheid. Ze legt haar tekenmap op tafel en vertelt daarbij dat het maar een klein deel is van wat ze heeft. Dat ze ook houten beelden heeft gemaakt, toont ze aan de hand van foto’s. Later blijkt dat ze een zeer omvangrijk oeuvre heeft opgebouwd dat ze bewaart in haar huis in Middelburg.

We bekijken het beeldende werk met interesse en zijn getroffen door de hoge kwaliteit. De kleine rode tekeningen in de brieven, zijn in de map vervangen door tekeningen met zwart potlood op grotere vellen. Ook deze vallen op door een buitengewoon consequent volgehouden, eigen stijl. Een enkele keer zijn kleurpotloden gebruikt.

De afbeeldingen zijn figuratief en stellen mensfiguren voor tegen een zwarte, grijze achtergrond of een strak gestileerd bergachtig landschap. Ze hebben bolle ogen die vaak met lege blikken in de verte staren. Sommige figuren kijken langs elkaar heen of staan op verschillende hoogten tegenover elkaar; vertrouwde kenmerken binnen het werk van outsiders. Ook wordt elke plek op het papier zo veel mogelijk opgevuld; een treffend voorbeeld van horror vacui dat we ook zo vaak binnen deze kunstvorm aantreffen. Alleen rondom teksten is wat van het papier vrij gelaten.

Omdat haar werk ons buitengewoon fascineert, besluiten we inderdaad om in Galerie De Kaai een tentoonstelling van haar tekeningen en haar beelden te organiseren. Ook de redactie van Out of Art is verrast door de kwaliteit van dit tot op heden onontdekte werk en vraagt me haar te interviewen voor de rubriek ‘Ik ben ik’. Ik tref haar temidden van haar werk in Galerie De Kaai waar de tentoonstelling op 5 juni 2007 geopend was.

Vlak voor het interview belt ze omdat ze de weg niet meer kan vinden. Aangekomen bij de stadshaven in Goes is ze door de vele zeilboten het zicht op de juiste weg kwijt. “Dat maakt me nerveus,” verklaart ze bij binnenkomst. “Het moet wel gaan, zoals ik het me heb voorgesteld. Onverwachte zaken brengen mij snel van slag.” Ze hangt haar jas zorgvuldig over de stoel en vraagt om een kop koffie.

Judith blijkt een buitengewoon weloverwogen spreker te zijn. Het gesprek stukt voortdurend, ze wikt en weegt haar woorden. Heel beslist zegt ze “Een ding staat vast, ik wil niet te veel over mijn privéleven kwijt. Daar heeft

uiteindelijk niemand iets mee te maken". Familie, passie voor de kunst en brieven schrijven, dat zijn de onderwerpen waarover het moet gaan. Er klinkt een zekere trots in haar stem als zij haar familie beschrijft. 'Ik ben de vierde uit een katholiek gezin van negen kinderen. Mijn vader was directeur van de culturele raad in Middelburg, en later in Arnhem. Dan is het toch logisch dat kunst voor mij niet vreemd is? In mijn puberteit hebben mijn ouders mij aangespoord om vooral door te gaan met beelden maken. En ik kreeg alle ruimte en aandacht. Maar ik heb het allemaal zelf gedaan en daar ben ik trots op.'

Houten beelden

Over haar houten beelden vertelt ze dat ze op haar zestiende voor het eerst een stuk hout in handen krijgt om te bewerken. In de beginperiode van haar artistieke bezigheden wisselt ze nog al eens van materiaal. "Ik maakte eerst houten beelden en dan weer boetseerde ik met klei. Uiteindelijk gaat mijn voorliefde naar het hout bewerken." Jammer genoeg is aan het beeldhouwen een einde gekomen want, zegt ze bescheiden "Ik ben bang dat de buurt waar ik woon er last van heeft. Al dat hakken en schuren in het hout maakt lawaai. Ik heb besloten alleen nog te tekenen. Dat veroorzaakt immers geen overlast." Haar houten beelden vormen een wonderlijke verzameling. Ze bestaan in alle vormen en maten en in verschillende houtsoorten. De meeste hebben een sokkel die nadrukkelijk onderdeel uitmaakt van het geheel. Soms staan twee figuren van ongelijke grootte op één sokkel. Om hen toch eenzelfde hoogte te geven, past Judith de sokkel aan, die hiermee een interessante vorm krijgt. Bij enkele beelden ontbreken de sokkels. Deze zijn voor de tentoonstelling met een spijker aan de muur bevestigd. Alle beelden komen streng over. Zelfs daar waar de liefde wordt verbeeld, is sprake van een rigide uitstraling. Soms zijn typisch androgyne figuren met elkaar versmolten in een beeld. Bij enkele beelden is het geslacht soms licht herkenbaar. De meeste lijken echter zowel op vrouwen als op mannen. Zelf valt haar de strengheid en het geslachtsloze van haar beelden niet op. "Eigenlijk moet er vriendelijkheid in zitten, maar ze blijven steeds neutraal", zegt ze ietwat spijtig. Eén beeld lijkt op De kus van Constantin Brancusi, een kunstenaar waarvan zij nog nooit werk heeft gezien, want "Ik maak alles uit mijn hoofd".

De tekeningen

Ook in haar tekeningen blijft Judith Borst vooral een beeldhouwster. De strakke contouren om de versteende figuren lijken op de scherpe lijnen van haar houten beelden. Een keer in de week volgt zij tekenles. Haar tekendocent Johan Adriaansen zegt tijdens de opening van de tentoonstelling "De kracht van haar tekeningen zit hem in haar eigenzinnigheid. Ze laat zich door niemand beïnvloeden en afleiden en behoudt volkomen haar eigen stijl". Zelf bekent Judith "Ik worstel met diepte in mijn tekeningen en probeer dat op te lossen door met een zwart potlood schaduwwerking te creëren. Ik doe heel erg mijn best om dat in mijn tekeningen te krijgen". Vaak verdwijnen de figuren in een bergachtige structuur wat een oplossing biedt voor het perspectiefprobleem. Het is interessant om te zien dat deze bergachtige structuur ook voorkomt in haar houten beelden, zij het dat deze daar een meer decoratieve functie lijkt te vervullen. In haar tekeningen zijn meestal twee personen in zij aanzicht getekend. Ze lijken soms als een puzzel in elkaar gezet, zoals goed te zien is in de tekening van het echtpaar in een sacrale omgeving.

Rituelen van doop, huwelijk en liefde

Enkele tekeningen vallen in het bijzonder op, zoals die van het dooptafereel. Het hoofd van de dopeling ziet er volwassen uit en hangt boven de doopvont. De moeder houdt met haar enigszins mannelijke handen het lichaam in een horizontale lijn stevig vast. De pastoor komt net met zijn hoofd boven de doopvont uit en houdt een kom met water gereed. Zijn kazuifel hangt tot op de grond en zijn voeten zouden tegelijkertijd ook de zijpoten van de doopvont kunnen zijn. Daarachter rijst een kleine bergachtige constructie op. Een kaars brandt fel. Het doopritueel lijkt verstild, gevangen in het moment en doet surrealistisch aan.

Op een andere tekening is een huwelijksritueel afgebeeld. Twee huwelijksymbolen, in elkaar gehaakte ringen en een hart, hangen boven het bruidspaar dat gekleed is in traditionele bruiloftskleding. De armen van de bruid houden op een mechanische wijze een boeket bloemen vast dat, net als alle andere elementen, onderdeel uitmaakt van de opvallend strakke lijnvoering.

Soms schrijft Judith in haar tekeningen de gesprekken op die de personen met elkaar voeren. De liefdesverklaring die zij wil uitbeelden zou niet als zodanig te herkennen zijn zonder tekst. De man kijkt tegen het voorhoofd van de vrouw die op haar beurt naar zijn hals staart. Boven hun hoofden staat in tekstballonnetjes "En ik ben wel verliefd op jou!" en "ik hou van jou liefje".

"Het zijn niet mijn ervaringen"

Als ik naar deze beelden kijk, associeer ik ze al gauw met een persoonlijke boodschap, maar Judith Borst beweert

dat ik er naast zit. "Als ik begin te tekenen, pak ik mijn potlood en in mijn hoofd ontstaat het plaatje. De voorstellingen hebben echt niets met mijn eigen leven van doen", zegt ze vriendelijk. Ze wil er verder niet op door gaan. De grens van haar privacy is bereikt. Wat ze nog wel kwijt wil, is dat ze, naast haar beeldende werk, nog een andere passie heeft en dat is brieven schrijven. Dat verbaast mij niets. Ze zegt erover "Ik vind het gezellig brieven te schrijven. Nee, geen mail, daar houd ik niet van. Moet je eens luisteren, als ik een probleem heb wil ik dat zo vriendelijk mogelijk er in zetten. Als je voor je zelf moet opkomen heb ik daar wel eens moeite mee, dan moet het wat harder en dat kan ik niet goed". Ondertussen kijkt ze op haar horloge want ze heeft zichzelf een lunch beloofd in de stad. Het gesprek kan wat haar betreft beëindigd worden.

Wij weten voorlopig iets meer van deze kunstwerken, ook al weten we niet wát ze ons precies vertellen, ze behouden onze fascinatie. We zijn blij dat we daadwerkelijk gehoor hebben kunnen geven aan de wens van Judith Borst om een deel van haar oeuvre ten toon te stellen zodat het werk van deze bescheiden kunstenares de waardering krijgt die het verdient.

Tekst:Phia Verstraete

